

الویت بندی راهبردهای موثر در حکمرانی خوب با رویکرد ساختاری تفسیری (براساس نامه ۵۳ نهج البلاغه)

تاریخ دریافت مقاله: تیر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش مقاله: مرداد ۱۳۹۹

حامد فاضلی کبریا^۱، مسلم گل میمی^۲، ابوطالب مطلبی^۳، مهدی دیبیم پور^۴

^۱ استادیار دانشگاه پیام نور

^۲ عضو هیات علمی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره)

^۳ دانشیار دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ع)

^۴ عضو هیات علمی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره)

نویسنده مسئول:

مسلم گل میمی

چکیده

یکی از دغدغه‌های ذهنی تمامی حکومت‌ها، تعیین مؤلفه‌های حکمرانی خوب که در برگرفته تمامی ابعاد و حوزه‌های مرتبط با زندگی اجتماعی آنان است می باشد. این موضوع با توجه به جامعیت و کاملیت دین مبین اسلام و با اتکای به آموزه‌ها و سیره عملی معصومین بیش از پیش ضرورت می‌یابد؛ لذا در این تحقیق در گام اول نامه شماره ۵۳ نهج البلاغه با روش تحلیل محتوی کدگذاری و مقولات و مؤلفه‌های مرتبط با موضوع تحقیق شناسایی گردید. در گام بعد با استفاده از یک متدولوژی تحلیلی تحت عنوان الگوسازی ساختاری تفسیری روابط بین راهبردها، و سطح بندی آنها به صورت یکپارچه مورد تحلیل قرار گرفت. این رویکرد، افراد و گروهها را قادر میسازد تا روابط پیچیده بین تعداد زیادی از عناصر را در یک موقعیت پیچیده، ترسیم نمایند؛ و به عنوان ابزاری برای نظم بخشیدن و جهت دادن به پیچیدگی روابط بین متغیرها عمل میکند. با استفاده از این تکنیک و پرسشنامه، راهبردها در ۳ سطح، طبقه بندی شدند. بر اساس نتایج تحقیق، اساسی ترین راهبردهای موثر در تحقق حکمرانی خوب بر اساس عهدنامه مالک اشتر (نامه ۵۳ نهج البلاغه)، افزایش امنیت داخلی و خارجی، اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده، هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی در ریشه ای ترین لایه قرار گرفتند. که زمینه ساز دست یابی به سایر مؤلفه ها را تسهیل خواهند کرد.

ضمناً نفوذ و وابستگی متغیرها نیز در چهار سطح شناسایی و روابط بین آنان تحلیل گردید.

کلمات کلیدی: حکمرانی، حکمرانی خوب، عهدنامه مالک اشتر، ساختاری تفسیری.

مقدمه

پدیدار شدن مشکلات ناشی از مکتب کلاسیک و تنوکلاسیک ها از اواسط قرن ۱۹، موجب پایه‌ریزی اندیشه نهادگرایی گردید (جوشقانی نایینی و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۷). این مکتب با نفی این باور که اقتصاد آزاد توزیع بهینه درآمد و تخصیص بهینه منابع را انجام می‌دهد، بر لزوم اصلاحات اجتماعی در امر توزیع عادلانه ثروت و درآمد، تأکید و از همین رو طرفداران این مکتب نقش برجسته‌ای را برای دولت در زمینه‌سازی توسعه اقتصادی و اجتماعی قائل گردیدند (منتظری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۴). دولت‌ها برای حفظ حدودثغور و بقاء حاکمیت خود به ابزارها و اهرم‌های نیرومندی نیاز دارد که یکی از مهم‌ترین بازوان اجرایی این حاکمیت، سازمان‌ها و نهادهای دولتی می‌باشند که با هدف خدمت‌رسانی به آحاد جامعه تأسیس و به‌عنوان مجریان منویات حکومتی و رابط بین مردم و عناصر حاکمیتی محسوب شده و با اعتماد و اتکا به این نهادها می‌توان اجرای طرح‌ها و اهداف راهبردی نظام حاکمیتی را انتظار داشت (دیهیم پور و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۶). عدم موفقیت و کامیابی برخی از کشورها در انجام وظایف حاکمیتی‌شان و به‌ویژه عملکرد نهادهای دولتی در سطح خرد و عملکرد دولت‌ها در سطح کلان، همیشه مناقشه‌هایی وجود داشته است و بین اندیشمندان توافقی در زمینه عملکرد مطلوب وجود نداشته است. از طرف دیگر، وقوع تغییرات، گسترش علم و دانش در حوزه‌های گوناگون، تمامی ابعاد سازمان‌های دولتی را تحت‌الشعاع قرار داده (شریفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۶۰) به‌طوری‌که سازمان‌های این عصر با توجه به تغییر و تحولاتی که در اثر مهارت‌ها، توانایی‌ها و رقبا و فناوری ایجادشده، اجازه مدیریت به شکل سنتی را ندارند (کارتر و همکاران^۱، ۲۰۱۳) و برای ماندگاری در عصر متلاطم و پرآشوب حاضر، نیازمند اندیشه‌های نو و نظریه‌های بدیع و تازه‌اند. افکار و ایده‌های جدید مانند روحی در کالبد سازمان دمیده می‌شوند و سازمان را در برابر طوفان‌های سهمگین حفظ می‌کنند (فرج‌وند، ۱۳۹۶: ۵۲) و به مدد آنان می‌توان از عمیق‌تر شدن و سرایت عدم اطمینانی و ناآرامی به دیگر بخش‌ها جلوگیری نمود (شجری، ۱۳۹۳: ۷۳). یکی از نظریات مطرح‌شده در این خصوص، حکمرانی خوب می‌باشد (یگانگی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲) که الگویی مناسب برای اصلاحات ساختاری به‌منظور توسعه کشورها (گزارش کمیسیون حکمرانی جهانی، ۱۹۹۵)، نظریه‌ای نوین در پاسخگویی به انتظارات، مسئولیت‌های جدید، برون‌رفت از وضعیت فعلی، روشی برای ارائه خدمات عمومی (درخشه و شجاعی، ۱۳۹۴: ۱۸) و یکی از راه‌های کاهش میزان اختلال‌های سیاسی و حداکثر ساختن سطح سیاست‌های مطلوب در بهبود فضای کسب‌وکار می‌باشد (یوسفی شیخ رباط و بابایی، ۱۳۹۴: ۳۲). حکمرانی خوب، نظریه‌ای است که به دنبال پدید ساختن نهادهایی است که به دولت در انجام مأموریت خود مبنی بر فراهم ساختن وضعیت بهتر و افزایش رفاه بیشتر آحاد مردم کمک نماید. با گذر از مرحله سنتی اداره امور و تغییر و تحول در اداره بخش دولتی، شاهد توجه روزافزون دولت و نهادهای دولتی نسبت به نیازهای آحاد جامعه هستیم و با تأسی گرفتن از مفهوم حکمرانی خوب، شرایط لازم برای برخورداری مردم از حقوق شهروندی‌شان را فراهم نمایند. جوامع اسلامی، در سطوح مختلف، با چالش‌های مختلفی مواجه است و بسیاری از روش‌های مرسوم و متداول در مدیریت کشورهای غربی به دلیل انطباق نداشتن با مبانی فقهی آن، فاقد وجاهت لازم برای اجرا می‌باشد. با ملحوظ نظر قرار دادن این نکته که دین مبین اسلام به‌عنوان یک دین کامل و جامع که می‌تواند پاسخگوی نیازهای فردی و اجتماعی، انسان‌ها باشد؛ لذا معقول است که انتظار داشته باشیم نسبت به شیوه حکمرانی حاکمان در بلاد اسلامی، دیدگاه خاصی را از آموزه‌های اسلامی استنباط و استخراج نمود. یکی از راه‌هایی که خداوند متعال در قرآن به مسلمانان پیشنهاد می‌نماید، پیروی از سیره و سنت پیامبر (ص) و سایر معصومین می‌باشد (سوره احزاب، آیه ۲۱). یکی از دغدغه‌های بسیار مهم، نحوه حکمرانی خوب است. که این موضوع را می‌توان در حکومت علوی امام علی (ع) دنبال نمود. شیوه حکومت امام علی (ع) و سیره عملی آن حضرت که در نامه‌ها، خطبه‌ها و سخنان قصار در کتاب نهج‌البلاغه گردآوری گردیده، می‌تواند به‌مثابه منشور حکمرانی خوب در حکومت اسلامی قلمداد گردد که در آن ارزش‌های الهی موج می‌زند. یکی از نقاط درخشان این کتاب، نامه ۵۳ امام علی (ع) خطاب به مالک اشتر می‌باشد که به عهدنامه مالک اشتر معروف گردیده است. در این نامه، امام (ع) به‌صراحت قوانین و شیوه‌های حکومت‌داری، سیاست‌ها و شیوه‌های رفتاری، حاکمان، مسئولین و صاحب‌منصبان حکومتی و افراد جامعه اسلامی را مشخص نموده است. این رهنمودها، حاوی تمامی اصول مدیریتی است که به‌عنوان علم مدیریت در دانشگاه‌ها جهت دانشجویان تدریس می‌گردد و به‌نوعی مهجور مانده است.

¹. Carter et al

ابتدا ضمن مروری کوتاه بر پیشینه تحقیقات انجام گرفته در این عرصه خواهیم پرداخت. و در ادامه با تشریح روش تحقیق در دو بخش کیفی و کمی، به شناسایی راهبردهای موثر در راستای حکمرانی خوب و الویت بندی مولفه خواهیم پرداخته، و در گام بعدی جهت سطح بندی راهبردها و نحوه ارتباط آنها با هم، الگویی ساختاری- تفسیری از راهبردهای موثر در حکمرانی خوب ارائه می‌نمائیم.

لذا نگارنده به دنبال الویت بندی راهبردهای موثر در حکمرانی خوب براساس روش ساختاری- تفسیری از این عهدنامه مالک اشتر و طراحی مدل حکمرانی خوب با توجه به مفاد آن می‌باشد. به عبارت دیگر محقق درصدد طراحی مدلی به همین منظور با پاسخگویی به سؤال زیر می‌باشد:

سؤال اصلی تحقیق:

الویت بندی راهبردهای موثر در حکمرانی خوب بر اساس عهدنامه مالک اشتر چگونه می‌باشد؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

حکمرانی خوب از لغت کبیرنتس^۲ و کبیرنان^۳ که واژه‌هایی یونانی هستند گرفته شده که به معنای هدایت کردن، راهنمایی کردن یا چیزها را در کنار هم نگاه داشتن است (نقیبی مفرد، ۱۳۸۹: ۷۰). اصطلاح حکمرانی به چگونگی اداره و تنظیم امور و رابطه میان شهروندان و حکومت‌کنندگان، پاسخگو بودن در حوزه سیاست‌گذاری و اجرا اطلاق می‌گردد (امام‌جمعه زاده و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۶). جوهره حکمرانی خوب به روابط اجزای درون حکومت و بخش‌های غیر حکومتی اشاره دارد و بر اعمال و رابطه قدرت در مجموعه‌های نهادی و اجتماعی دلالت دارد (کافمن، ۲۰۱۰: ۴). حکمرانی خوب، واژه‌ای است که حاکی از تغییر پارادایم نقش دولت و حکومت‌ها می‌باشد؛ و برای اولین بار در گزارش بانک جهانی در سال ۱۹۸۹، در ارتباط با بحران اقتصادی در آفریقا (حبیب نژاد و عامری، ۱۳۹۵: ۱۳۰) و به واسطه نارضایتی از نقش دولت‌ها در توسعه و سیاست‌گذاری‌های کشورهای ارائه گردید. موضوع حکمرانی خوب باهدف دستیابی به توسعه پایدار مطرح شده که در آن بر کاهش فقر، ایجاد شغل و رفاه پایدار، حفاظت و تجدید حیات محیط‌زیست و رشد و توسعه زنان تأکید می‌شود که همه این‌ها با حکمرانی خوب امکان تحقق می‌یابد. این نظریه کارآمدی و توانمندی دولت‌ها را به نوع رابطه مردم با حکومت دانسته و رابطه نادرست میان شهروندان و حکومت‌کنندگان را از موانع اصلی توسعه‌یافتگی می‌دانند (شریف‌زاده و قلی‌پور، ۱۳۸۲: ۹۵). در خصوص تعریف حکمرانی خوب، هیچ اجماعی بین اندیشمندان وجود ندارد و برخی آن را مفهومی با ویژگی‌هایی همچون مشارکت، حاکمیت، قانون، شفافیت، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، توجه به آرای عمومی و اجماع، برابری، اثربخش و کارایی و چشم‌انداز استراتژیک، می‌دانند. برخی از مراکز مرتبط و فعال در عرصه حکمرانی خوب، آن را ارائه خدمات عمومی کارآمد، نظام قابل اعتماد و نظام اداری پاسخگو تعریف کرده‌اند. بر اساس تعریف برنامه عمران سازمان ملل، حکمرانی خوب عبارت است از مدیریت امور عمومی بر اساس حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمد و عادلانه و مشارکت گسترده مردم در فرایند حکومت‌داری است (میدری، ۱۳۸۳).

در تعریف اتحادیه اروپا، حکمروایی خوب به مدیریت شفاف و پاسخگو باهدف نیل به توسعه اقتصادی و اجتماعی نهادینه و پایدار تعریف شده است. کمیسیون جوامع اروپا تصریح می‌کند حکمروایی خوب متضمن این موضوع است که سیاستمداران و سازمان‌ها به حقوق بشر و اصول دموکراسی و حاکمیت قانون احترام بگذارند. در گزارش کمیسیون اقتصادی اجتماعی سازمان ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه^۴، حکمرانی خوب دارای هشت ویژگی عمده است که عبارت‌اند از: مشارکت، عدالت و فراگیری، پیروی از قانون، پاسخگویی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، اثربخشی و کارایی. این ویژگی‌های تضمین می‌کند که فساد به حداقل برسد، نظر اقلیت‌ها به حساب بیاید و صدای اقشار آسیب‌پذیر در تصمیم‌گیری‌ها شنیده شود و همچنین به نیازهای حال و آینده افراد پاسخ داده شود (زهیری، ۱۳۹۴).

حکمرانی خوب فرایند تصمیم‌گیری است و جریان تصمیم‌های اجرا شده هستند. حکمرانی خوب تنها به بخش دولتی (عمومی) اختصاص ندارد بلکه به همه نهادها و جریان‌های دخیل در تصمیم‌گیری مربوط است. بر طبق نظر صندوق

². Kybernetes

³. Kybernan

^۴. این گزارش در سه صفحه در پایگاه کمیسیون اقتصادی و اجتماعی آسیا و اقیانوسیه سازمان ملل متحد درج شده است

بین‌المللی پول^۵، تهیه نمودن کیفیت نظم‌دهنده، بهبود اثربخشی و پاسخگویی بخش دولتی، از بین بردن فساد همین‌طور پیشرفت‌های اقتصادی ابزار حکمرانی خوب است (پریهر^۶، ۲۰۱۲).

کمیسیون مستقل حکمرانی خوب در سال ۲۰۰۴، اصول و شاخص‌ها و استانداردهای حکمرانی خوب را در سازمان‌های دولتی و خدماتی، به شرح زیر ارائه نموده است:

۱. نتیجه‌گرایی: داشتن یک هدف سازمانی روشن، نشانی از حکمرانی خوب است. اگر این هدف به‌طوری مؤثر تدوین‌شده باشد، می‌تواند فعالیت‌ها و تصمیم‌های افراد را در تمام سطوح در یک سازمان، هدایت و مدیریت نماید.
 ۲. اثربخشی نقش‌ها و وظایف: حکمرانی خوب مستلزم این است که تمام وظایف حکمرانی، نقش‌ها و مسئولیت‌های وابسته به آن روشن و واضح باشد و افراد طوری رفتار کنند که مطابق با نقششان باشد.
 ۳. ارتقاء ارزش‌ها: نشانه حکمرانی خوب در توسعه ارزش‌های مشترک، این است که بخشی از فرهنگ سازمانی، خط‌مشی و زیرساخت رفتاری را از کارگزاران به تمام کارمندان و اعضای سازمان انتقال دهد.
 ۴. شفاف‌سازی: شفافیت شامل اتخاذ و اجرای تصمیمات بر طبق روش‌های توافق شده است. اطلاعات باید به‌صورت آزادانه و مستقیم در دسترس ارباب‌رجوعان، کاربران خدمات و عموم مردم قرار گیرد. این وظیفه نه‌تنها در دولت‌های مرکزی و حکومت‌های محلی امری انکارناشدنی است، بلکه در هر سازمان مستقل دیگری نیز باید اجرا شود.
 ۵. ظرفیت‌سازی: سازمان‌ها نیاز به افرادی با مهارت‌های بالا دارد تا بتواند آن‌ها را به نحو مؤثری راهنمایی و کنترل کند. برای یافتن افراد مناسب و لایق، شایسته است سازمان افراد را از اقشار مختلف استخدام نماید. بنابراین، درنهایت باعث هم‌افزایی مهارت‌ها شده و سازمان را در دسترسی به اهداف فردی یاری می‌رساند.
- پاسخگویی: پاسخگویی، شامل فرایند توافق در قبال فعالیت‌های انجام‌شده از طرف شما به‌طرف مقابل است. یک رویکرد سیستماتیک نیاز است تا این فرایند را به اجرا گذارد. پاسخگویی واقعی تنها شامل گزارش دهی یا تشریح فعالیت‌های قبلی نیستند، بلکه شامل جذب ذینفعان برای فهماندن و پاسخ به دیدگاه‌های آن‌ها، تحت عنوان طرح‌های سازمانی و اجرای آن نظرها نیز است (مقیم و اعلایی اردکانی، ۱۳۹۰).

شکل ۱: شاخص‌ها و استانداردهای حکمرانی خوب در سازمان‌های دولتی و خدماتی (منبع: مقیمی و اعلایی اردکانی (۱۳۹۰))

پژوهشگران حوزه علوم دینی و مدیریت اسلامی، در زمینه حکمرانی خوب و انطباق آن با آموزه‌های دینی، مطالعاتی را انجام داده‌اند که در اینجا به تعدادی از آنان اشاره می‌گردد.

⁵. International Monetary Fund(IMF)

⁶.Prihar

جدول ۱: پیشینه تحقیق

نام محقق	عنوان تحقیق	نتایج
منتظری و دیگران (۱۳۹۷)	الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	رفتار فاضله به عنوان پدیده محوری و در تعامل با عوامل دیگر موجد حکمرانی کریمه به عنوان الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج البلاغه است.
درخشه و موسوی نیا (۱۳۹۷)	مؤلفه‌های حکمرانی شایسته در سیره حکومتی پیامبر اسلام (ص)	با بررسی و رجوع به اندیشه‌های اسلامی و سیره حکومتی پیامبر (ص)، مؤلفه‌های حکمرانی شایسته در دوره ۱۰ ساله حکومت ایشان در مدینه النبی استخراج گردید.
مرشدی زاد (۱۳۹۶)	حکمرانی خوب و حکمرانی مطلوب در تمدن نوین اسلامی	مفاهیم و اجزای مندرج در حکمرانی خوب، تضاد و تعارضی با ارزش‌های جمهوری اسلامی ایران ندارد و می‌توان از آن‌ها برای ایجاد نظامی کارآمدتر و سالم‌تر بهره گرفت.
طاهری و ارسطا (۱۳۹۵)	بررسی تطبیقی مبانی اصل شفافیت از دیدگاه اسلام و نظریه حکمرانی خوب	اسلام در عین حال که بر اصل شفافیت تأکید دارد، در موارد متعددی با نظریه حکمرانی خوب همپوشانی داشته و در برخی از اصول نیز مغایرت دارد.
عیوضی و مرزبان (۱۳۹۵)	بررسی مؤلفه‌های حکمرانی خوب از منظر امام خمینی (ره)	مهم‌ترین مؤلفه‌های حکمرانی خوب در اندیشه امام خمینی (ره) با الهام از آموزه‌های قرآن، سیره و سنت حکومت نبوی و علوی عبارت‌اند از توجه به حاکمیت قانون، مشارکت مردم، عدالت‌جویی، اعتمادسازی، پاسخگویی به مطالبات مردمی.
امام‌جمعه زاده و دیگران (۱۳۹۵)	الگوی حکمرانی خوب، جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه	استقرار شاخص‌های الگوی حکمرانی خوب و هم‌افزایی و شراکت بین بازیگران اصلی توسعه یعنی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی جامعه همکار و دولت کارآمد سازماندهی خواهد شد.
درخشه و شجاعی (۱۳۹۴)	شاخص‌های حکمرانی خوب در اندیشه و عمل امام علی (ع)	در سیره عملی امام علی (ع) نظریه حکمرانی خوب از قوت و پایداری بیشتری برخوردار است و علاوه بر ویژگی و ماهیت حکومت‌گران، میزان استقامت و پایداری و پشتیبانی که مردم از حکومت خود نشان می‌دهند، بسیار مهم می‌باشد.
شاکری (۱۳۹۳)	تأملی بر مؤلفه‌های حکمرانی خوب در نهج البلاغه	امام علی (ع) هم در مقام نظر و هم در مقام عمل می‌کوشیدند که حکمرانی خوب را در جامعه حاکم نمایند و معتقد بودند حکومتی می‌تواند مصداق حکمرانی خوب باشد که از اساس بر ضوابط عقلی و شرعی استوار و مقبول مردم باشد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر در پی ارائه الگویی نظری است؛ اما در سطح کلان، یک پژوهش کاربردی است. در این پژوهش نخست با استفاده از روش نظریه داده بنیان، راهبردهای موثر در حکمرانی خوب از نامه ۵۳ نهج البلاغه شناسایی گردید. سپس با استفاده از الگوسازی ساختاری- تفسیری سطح بندی و نحوه ارتباطات میان راهبردها ترسیم گردید.

از آنجا که هدف این پژوهش الویت بندی راهبردهای موثر در حکمرانی خوب بر اساس عهدنامه مالک اشتر می‌باشد، استفاده از یک روش‌شناسی کیفی که بتواند با اتخاذ رویکردی اکتشافی و با توجه به تفاسیر کنشگران از لایه‌های پنهان این پدیده پرده بردارد، انتخابی عاقلانه به نظر می‌آید.

محقق در پژوهش حاضر به دلیل کمبود مبانی نظری و نبودن پژوهش‌های روشمند در رابطه با موضوع تحقیق و همچنین احساس نیاز به یک فرایند سیستماتیک برای جمع‌آوری اطلاعات برای رسیدن به نتایجی قابل استناد، روش نظریه‌مبنایی را برای دستیابی به اهداف تحقیق و پاسخگویی به سؤال پژوهش برگزید. لذا برای بخش کیفی از تحلیل محتوی متن نامه ۵۳ نهج البلاغه، برای گردآوری اطلاعات استفاده گردید و هم‌زمان از روش کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) برای تجزیه و تحلیل استفاده شد.

کدگذاری داده‌ها نیز هم‌زمان با گردآوری آن‌ها انجام گردید. سپس با نظرسنجی از خبرگان و از طریق الگوسازی ساختاری- تفسیری راهبردهای موثر در حکمرانی خوب سطح بندی، و مدلی ساختاری تفسیری از نحوه ارتباط، تعامل و اهمیت راهبردها ایجاد شده. جهت ارائه الگویی ساختاری تفسیری از راهبردها، پرسشنامه‌ای براساس تکنیک ISM جهت سطح بندی راهبردها طراحی گردید و حدود ۱۸ پرسشنامه میان خبرگان مطلع توزیع گردید و پس از پیگیری‌ها، ۱۴ پرسشنامه دریافت و مورد تحلیل قرار گرفت. روایی و پایایی پرسشنامه با توجه به مشارکتی بودن پژوهش براساس سه محور قابل اعتماد بودن، قابل انتقال بودن، قابل تعمیم بودن مورد تایید خبرگان قرار گرفت.

یافته‌های بخش کیفی

با توجه به بخش کیفی تحقیق، و کدگذاری‌های انجام گرفته، ۱۲ راهبرد موثر در جهت تحقق حکمرانی خوب براساس نامه ۵۳ نهج البلاغه شناسایی گردید که در جدول (۱) آورده شده است.

جدول ۲: نتایج کدگذاری باز، محوری و انتخابی

ردیف	مقوله	مؤلفه	مفاهیم
(۱)	عمل به تکالیف و طاعت و تسبیح خدا	انجام واجبات و دستورات الهی	اطلاعات از خدا، ترس از خدا، پیروی کامل از واجبات و سنت‌ها، پیروی از قرآن، ادای فریض الهی، ترغیب به نماز، برقراری فریض دینی، دادن زکات، گزاردن کامل عبادات، خلوص نیت در انجام فریض دینی
		آرامش دل با یاد و یاری خدا	ارتباط باخدا، اطاعت از فرامین الهی، اطاعت از قرآن و رسول خدا، یاری‌رساندن به دین خدا، یاد خدا مسبب آرامش، عمیق اندیشیدن در درک حقایق
(۲)	نهادینه‌سازی مبارزه با فساد و سوءاستفاده نکردن از قدرت	مقابله با ستمگران	کنار گذاشتن وزیران ستمکار، نهی از ستمکاری، نیرو گرفتن برای جهاد با دشمن، دشمنی خداوند با ستمکاران، خوار شدن جباران
		نظارت و ارزیابی بازرسان وفادار	انتخاب حق‌گویان، نظارت بر کارگزاران، استفاده از ناظران اطلاعاتی راست‌گو، انتصاب امانت‌دار، نظارت از راه دور و نزدیک، انتخاب ناظران خداترس، انتخاب بازرسان خستگی‌ناپذیر، انتخاب بازرسان باثبات رأی، رفع نیاز

مفاهیم	مؤلفه	مقوله	ردیف
ارزیابان، قدردانی از ارزیابان،			
پاداش برای بنیان گذاران سنت‌های نیکو، پاداش متناسب با کار، مجازات محکومین، بازخواست خیانت کار	پاداش نیکوکاران و تنبیه مجرمین		
مستبد نشدن به سبب پست سازمانی، محتاج بودن به پروردگار، عدم اعتماد به باهوشی و حسن ظن خود، تصور عظمت خدا در هنگام غرور، برتری خداوند بر همگان، کنترل نفس	اجتناب از استبداد و مغرور شدن		
پرهیز از خونریزی ناحق، زوال نعمت به دلیل خونریزی ناحق، کیفر الهی به دلیل خونریزی ناحق، تضعیف حکومت در ریختن خون حرام	اجتناب از ریختن خون ناحق		
عدم ندامت از بخشش، شاد نشدن از عقوبت کسی، منت نگذاشتن از احسان، بخشش بی‌منت، عدم حرص و طمع	نداشتن چشمداشت هنگام بخشش و احسان		
به‌کارگیری افراد ولایت مدار، انتخاب بهترین دبیر، انتخاب مدیر برای همه رده‌ها، انتخاب کارگزار مجرب و متعهد، اخذ آزمایش قبل از انتصاب، به‌کارگیری با ملاک بی‌طرفی، دقت در انتخاب افراد،	انتصاب مدیران ولایتمدار و مجرب		
عدم مشورت با بخیلان، عدم مشورت با حریصان، مشورت با علما، ارتباط با افراد خوش سابقه، مشورت به هنگام به‌کارگیری	مشورت با افراد کاردان	شایسته‌سالاری و مشورت پذیری	۳
انجام دلسوزانه امور، انجام دادن کار در زمان خود، عجله نکردن در انجام برخی امور، تأخیر در نکردن در انجام امور، انجام کارها در جای خود، انجام کارها در زمان مناسب	مسئولیت‌پذیری		
اطاعت‌پذیری از ولی امر، پیروی از اعمال ولی امر، رجوع به خدا و رسولش هنگام شبهه‌ها،	تبعیت از ولی امر		
تعامل همه بخش‌ها با مالیات گیرنده، ضرورت تعامل صنایع مختلف، وابستگی سیستم دفاعی به امور بازرگانی، وابستگی سیستم‌های نظامی به مالیات، وابستگی نظامیان به قاضیان و کارگزاران	تقویت تعامل اجزای حکومت	هم‌افزایی بین قوا،	۴
وفاداری در پیمان‌ها، پرهیز از خلف وعده، خشم خدا بر اثر بدقولی، دقت در مفاد پیمان‌ها، عدم ابهام در مفاد پیمان‌ها، پایداری در پیمان، وفای به عهد، پیروی از مفاد حکم انتصاب ابلاغی	وفای به عهد و دقت در انعقاد مفاد پیمان‌ها	قانونمندی و قانون‌گرایی	

مفاهیم	مؤلفه	مقوله	ردیف
تأمین کامل معیشت کارکنان، برآورده کردن نیاز نظامیان، رفع نیازهای اقتصادی نظامیان،	معیشت و رفاه کارکنان	استقرار نظام معیشتی مناسب	(۵)
توجه به سالخوردگان، تعیین وقت ملاقات	رسیدگی به امور بازنشستگان	افزایش رفاه و آرامش	
فروتنی برابر نیازمندان، رسیدگی در کار نیازمندان، توجه به یتیمان	رسیدگی به نیازمندان		
اطلاع‌رسانی شفاف، ارتباط با متقیان و صادقان	شفافیت در اطلاع‌رسانی به مردم	شفاف‌سازی و عدالت محوری در جامعه	(۶)
میان‌روی در امور، مهربانی به مردم، رفتار صمیمانه با آحاد مردم، عدم برابری نیکوکار و بدکار نزد حاکم، اداره منصفانه صنف‌های مختلف، بی‌طرفی در دعاوی، برقراری عدالت، رفتار معتدلانه با هرکسی، عدالت ورزی در بین مردم، برقراری عدالت برای نیازمندان، رعایت انصاف در برابر همگان، عدالت ورزی در امور، عدالت‌طلبی، اجرای عدالت برای همه، رعایت انصاف، میان‌روی در کارها،	عدالت و انصاف در امور		
عاقبت‌اندیشی، آخرت‌اندیشی، دوراندیشی، اندوختن کار نیک	آینده‌نگری	اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده	(۷)
پیکار با دشمن، نظامیان مدافعان کشور، نظامیان زینت حاکمان، نظامیان عامل امنیت داخلی، نظامیان عزت دین، نیرو گرفتن برای جهاد با دشمن، عدم غافلگیری توسط دشمن	اهمیت کار نظامیان در برقراری امنیت	افزایش امنیت داخلی و خارجی	(۸)
صلح‌جویی، آسایش نظامیان در زمان صلح، صلح سبب امنیت کشور	صلح‌خواهی		
اصلاح امور مردم، رسیدگی به کار مردم، پشتوانه مردمی، حکومت، مهربانی با زیردستان، کسب رضایت‌مندی مردم، نشست ساده با مردم، اقدام در رفع نیازهای مردم، ارتباط پیوسته با مردم، اهمیت نگرش مردم، کینه نداشتن از مردم، تلاش برای ایجاد حسن ظن مردم، کسب حسن ظن مردم،	رسیدگی و رعایت حال مردم و جامعه	پشتوانه مردمی و حکومت و نظارت بر کارکنان	(۹)
عیب‌پوشی، دوری از عیب جوانان، عیب‌پوشی عیب‌های مردم	پوشیدن عیوب و دوری از عیب جوانان		
عدم باور به سخن چین، مراقبت از تملق و ریاکاری،	اجتناب از ریاکاران و		

ردیف	مقاله	مؤلفه	مفاهیم
		چاپلوسان	سرکشی بر اثر تملق، پرهیز از چاپلوسان
(۱۰)	داشتن سعه صدر	کم‌تحملی نزدیکان در شرایط سخت	عدم یاری نزدیکان در بحران، بی‌صبری نزدیکان در سختی‌ها، عدم امتیازدهی به نزدیکان، پرهیز از تخصیص امکانت عمومی برای خود
		خونسردی هنگام خشم	شتاب نکردن در خشم، خویشتن‌داری هنگام خشم، پرهیز از بدزبانی
(۱۱)	پاسخگویی	پاسخگویی سلسله‌مراتب	آگاهی مردم به جایگاه خویش، پاسخگویی در مواقع درماندگی، پاسخگو بودن فرماندهان در قبال خطای زیردستان،
(۱۲)	وصول درآمدهای عمومی	سیستم مالیاتی برای رونق اقتصادی	نظارت بر مالیات دهی، رابطه مالیات بارونق اقتصادی، بخشش مالیات در زمان کاهش درآمد، تعیین حق از بیت‌المال

یافته‌های بخش کمی

ISM ابزاری است که به وسیله آن اعضای یک گروه می‌توانند بر پیچیدگی بین عناصر غلبه کنند. الگوسازی ساختاری- تفسیری یک الگو تفسیری است، زیرا قضاوت این گروه است که تعیین می‌کند کدام یک از عناصر با هم رابطه دارند و اینکه چه رابطه‌ای دارند؛ از طرف دیگر الگویی ساختاری است، به این معنا که در آن بر مبنای روابط، ساختاری کلی از مجموعه پیچیده عناصر اقتباس می‌شود و در نهایت الگوسازی است؛ یعنی اینکه روابط عناصر و ساختار کلی در یک مدل گرافیکی مجسم می‌شود (مانندال و دیشموخ ۱۹۹۴۷). برای انجام الگوسازی به روش ساختاری تفسیری باید از مراحل زیر تبعیت نمود (احمدیان دیوکتی ۱۳۹۷ به نقل از احمدی، سیدی یکویی ۲۰۱۶):

- ۱- شناسایی متغیرهای مرتبط با مسأله در یک زمینه مشخص.
- ۲- ماتریس خودتعاملی ساختاری تا بتوان متغیرهای مسئله را به صورت زوجی بررسی کرد.
- ۳- تشکیل ماتریس دسترسی اولیه: در این مرحله ماتریس خودتعاملی به ماتریسی بولی تبدیل می‌شود.
- ۴- تشکیل ماتریس دسترسی نهایی: تا بتوان لایه‌های مختلف الگو را از روی آن و ضریب وابستگی و نفوذ هر متغیر را بررسی نمود؛
- ۵- سطح‌بندی متغیرها: در این مرحله ماتریس دسترسی نهایی به سطوح مختلفی تقسیم می‌شود معمولاً در سیستم‌های بزرگ روابط شبکه‌ای بین عناصر سیستم بر پیچیدگی آن می‌افزاید که با سطح‌بندی الگو می‌توان این پیچیدگی را کاهش داد.
- ۶- رسم الگو: در این مرحله با توجه به سطح‌بندی متغیرها و ماتریس دسترسی نهایی الگوی نهایی متغیرها رسم می‌شود.
- ۷- تجزیه و تحلیل قدرت نفوذ و میزان وابستگی در این مرحله متغیرها در چهار دسته طبقه‌بندی می‌شوند که می‌توان آنها را به صورت زیر نمایش داد.

جدول ۳: انواع متغیرهای جدول (MICMAC)

وابستگی کم	وابستگی زیاد	
نفوذ	پیوندی	نفوذ زیاد
خودمختار	وابسته	نفوذ کم

منبع: دامغانیان و همکاران (۱۳۹۶)

تشکیل ماتریس خود تعاملی ساختاری (SSIM^۱)

در این بخش از تحقیق خبرگان مشارکت کننده تعیین نمودند که چه ارتباطی بین هر معیار با معیار دیگر وجود دارد. در واقع هدف از این بخش به دست آوردن ماتریس خودتعاملی ساختاری است. ماتریس ساختاری خودتعاملی، توسعه داده می‌شود، تا روابط زوجی میان عناصر را نمایان می‌سازد (احمدیان دیوکتی ۱۳۹۷ به نقل از فیروزجائیان و همکاران ۱۳۹۲) برای تعیین نوع رابطه می‌توان از نمادهای زیر استفاده نمود.

جدول ۴: روابط مفهومی در تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری

مفهوم نماد	نماد
آمنجر به J میشود (سطر منجر به ستون)	V
آمنجر به I میشود (ستون منجر به سطر)	A
رابطه دو طرفه I و J وجود دارد	X
ارتباطی وجود ندارد.	O

منبع: تاکار و همکاران، (۲۰۱۶)

ماتریس مندرج در جدول (۲) یک ماتریس به ابعاد متغیرهاست، که در سطر و ستون اول آن متغیرها به ترتیب ذکر می‌شوند. آن گاه روابط دو به دوی متغیرها توسط نمادهایی مشخص می‌شود. برای تعیین نوع روابط، پیشنهاد شده است که از نظر خبرگان و کارشناسان بر اساس تکنیک‌های مختلف مدیریتی استفاده شود (احمدیان دیوکتی و همکاران، ۱۳۹۷) در جدول شماره (۵) ماتریس خود تعاملی پژوهش حاضر ارائه شده است.

جدول ۵: ماتریس خودتعاملی

R12	R11	R10	R9	R8	R7	R6	R5	R4	R3	R2	R1		
A	X	X	V	O	O	X	A	O	V	X	۱	عمل به تکالیف طاعت و تسبیح خدا	R1
X	X	V	A	O	O	X	V	O	X	۱		مبارزه با فساد و سوءاستفاده نکردن از قدرت	R2
O	V	O	A	X	X	X	V	O	۱			شایسته‌سالاری و مشورت پذیری	R3
V	X	X	A	A	A	X	V	۱				هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی	R4
X	A	V	X	X	A	V	۱					استقرار نظام معیشتی، افزایش رفاه و آرامش	R5
X	X	O	X	V	O	۱						شفاف‌سازی و عدالت محوری در جامعه	R6
O	O	O	V	O	۱							اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده	R7
O	V	O	A	۱								افزایش امنیت داخلی و خارجی	R8
O	X	A	۱									پشتوانه مردمی حکومت و نظارت بر کارکنان	R9
O	X	۱										داشتن سعه‌صدر	R10
V	۱											پاسخگویی	R11
۱												وصول درآمدهای عمومی	R12

ماتریس دستیابی اولیه

با تبدیل نمادهای روابط ماتریس **SSIM** به اعداد صفر و یک می توان به ماتریس دستیابی رسید؛ با پیروی از این قوانین، ماتریس دستیابی اولیه آماده می شود (احمدیایین دیوکتی و همکاران ۱۳۹۷ به نقل گورانی و کانت ۲۰۱۳).

۱- اگر خانه (i, j) در ماتریس **SSIM** نماد **V** گرفته ، خانه مربوط به این نماد در ماتریس دستیابی عدد ۱ و خانه قرنیه آن عدد (صفر) میگیرد.

۲- اگر خانه (i, j) در ماتریس **SSIM** نماد **A** گرفته ، خانه مربوط به این نماد در ماتریس دستیابی عدد صفر و خانه قرنیه آن عدد (۱) میگیرد.

۳- اگر خانه (i, j) در ماتریس **SSIM** نماد **X** گرفته ، خانه مربوط به این نماد در ماتریس دستیابی عدد ۱ و خانه قرنیه آن عدد (۱) میگیرد.

۴- اگر خانه (i, j) در ماتریس **SSIM** نماد **O** گرفته ، خانه مربوط به این نماد در ماتریس دستیابی عدد صفر و خانه قرنیه آن عدد (صفر) میگیرد.

در جدول شماره (۶) ماتریس دستیابی اولیه ارائه شده است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۶: ماتریس دستیابی اولیه

R12	R11	R10	R9	R8	R7	R6	R5	R4	R3	R2	R1		
0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	۱	عمل به تکالیف طاعت و تسبیح خدا	R1
1	1	1	0	0	0	1	1	0	1	۱	1	مبارزه با فساد و سوءاستفاده نکردن از قدرت	R2
0	1	0	0	1	1	1	1	0	۱	1	0	شایسته‌سالاری و مشورت پذیری	R3
1	1	1	0	0	0	1	1	۱	0	0	0	هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی	R4
1	0	1	1	1	0	1	۱	0	0	0	1	استقرار نظام معیشتی، افزایش رفاه و آرامش	R5
1	1	0	1	1	0	۱	0	1	1	1	1	شفاف‌سازی و عدالت محوری در جامعه	R6
0	0	0	1	0	۱	0	1	1	1	0	0	اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده	R7
0	1	0	0	۱	0	0	1	1	1	0	0	افزایش امنیت داخلی و خارجی	R8
0	1	0	۱	1	0	1	1	1	1	1	0	پشتوانه مردمی حکومت و نظارت بر کارکنان	R9
0	1	۱	1	0	0	0	0	1	0	0	1	داشتن سعه‌صدر	R10
1	۱	1	1	0	0	1	1	1	0	1	1	پاسخگویی	R11
۱	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	وصول درآمدهای عمومی	R12

ماتریس دسترسی نهایی

پس از اینکه ماتریس دستیابی اولیه به دست آمد، باید سازگاری درونی آن برقرار شود. به عنوان نمونه اگر متغیر 1 منجر به متغیر 2 شود، و متغیر 2 هم منجر به متغیر 3، خواهد شد، باید متغیر 1، نیز منجر به متغیر 3 شود و اگر در ماتریس دستیابی این حالت برقرار نبود، باید ماتریس اصلاح شده و روابطی که از قلم افتاده جایگزین شوند (احمدیان دیوکتی و همکاران ۱۳۹۷ به نقل از آذر و همکاران ۱۳۸۹). لذا اگر در ماتریس دستیابی این روابط برقرار نبود باید از طریق محاسبات ریاضی و یا با تغییر دستی ماتریس دستیابی اولیه، ماتریس اصلاح شده و روابط مورد نظر جایگزین شوند.

جدول ۷: ماتریس دسترسی نهایی

R12	R11	R10	R9	R8	R7	R6	R5	R4	R3	R2	R1		
*1	1	1	1	*1	0	1	*1	*1	1	1	۱	عمل به تکالیف طاعت و تسبیح خدا	R1
1	1	1	*1	*1	*1	1	1	*1	1	۱	1	مبارزه با فساد و سوءاستفاده نکردن از قدرت	R2
*1	1	*1	*1	1	1	1	1	0	۱	1	*1	شایسته‌سالاری و مشورت پذیری	R3
1	1	1	0	0	0	1	1	۱	0	0	0	هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی	R4
1	*1	1	1	1	*1	1	۱	0	*1	*1	1	استقرار نظام معیشتی، افزایش رفاه و آرامش	R5
1	1	*1	1	1	0	۱	*1	1	1	1	1	شفاف‌سازی و عدالت محوری در جامعه	R6
0	*1	0	1	*1	۱	*1	1	1	1	*1	0	اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده	R7
*1	1	*1	*1	۱	0	*1	1	1	1	*1	*1	افزایش امنیت داخلی و خارجی	R8
*1	1	*1	۱	1	0	1	1	1	1	1	*1	پشتوانه مردمی حکومت و نظارت بر کارکنان	R9
*1	1	۱	1	0	0	*1	*1	1	*1	*1	1	داشتن سعه‌صدر	R10
1	۱	1	1	*1	0	1	1	1	*1	1	1	پاسخگویی	R11
۱	*1	*1	*1	*1	0	1	1	*1	*1	1	1	وصول درآمدهای عمومی	R12

تعیین سطح و اولویت متغیرها

در این مرحله با استفاده از ماتریس دسترسی نهایی، باید متغیرها را برای رسم الگو سطح بندی نمود؛ یعنی باید متغیرهای خروجی و ورودی را برای هر راهبرد مشخص نمود تا بتوان راهبردها را سطح بندی نمود (همان منبع) متغیر خروجی، متغیرهایی هستند که اعداد «۱» هر ستون نشان را می‌دهد

پس از تعیین مجموعه‌های ورودی و خروجی و عناصر مشترک نوبت به تعیین سطح متغیرها (عناصر) می‌رسد. در اولین جدول متغیری قرار می‌گیرد که دارای بالاترین سطح در سلسله مراتب الگو ساختاری تفسیری است که مجموعه خروجی و مشترک آن کاملاً یکسان هستند. پس از تعیین این متغیر یا متغیرها آن‌ها را از جدول حذف نموده، و با بقیه متغیرهای باقیمانده، جدول بعدی تشکیل می‌گردد. در جدول دوم نیز همانند جدول اول متغیر سطح دوم را مشخص می‌کنیم و این کار را تا تعیین سطح همه متغیرها ادامه می‌دهیم.

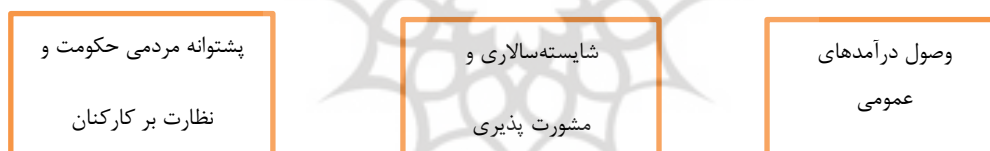
جدول ۸: سطح بندی راهبردها

سطح بندی	اشتراکات	ورودی ها	خروجی ها	متغیرها
سطح دوم	۱-۲-۵-۶-۸-۱۰-۱۱	۱-۲-۵-۶-۸-۱۰-۱۱	۱-۲-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۱	عمل به تکالیف طاعت و تسبیح خدا
سطح دوم	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱	۱-۲-۴-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱	مبارزه با فساد و سوءاستفاده نکردن از قدرت
سطح اول	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱ ۱۲-۱۱	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱ ۱۲-۱۱-۱۰	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱ ۱۲-۱۱	شایسته‌سالاری و مشورت پذیری
سطح سوم	۴	۴-۷-۸	۴	هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی
سطح دوم	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱	۱-۲-۴-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱ ۱۱	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱	استقرار نظام معیشتی، افزایش رفاه و آرامش
سطح دوم	۱-۲-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۱	۱-۲-۴-۵-۶-۷-۸-۱۰-۱۱ ۱۱	۱-۲-۴-۵-۶-۸-۱۰-۱۱	شفاف‌سازی و عدالت محوری در جامعه
سطح سوم	۷	۷	۴-۷-۸	اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده
سطح سوم	۸	۸	۴-۸	افزایش امنیت داخلی و خارجی

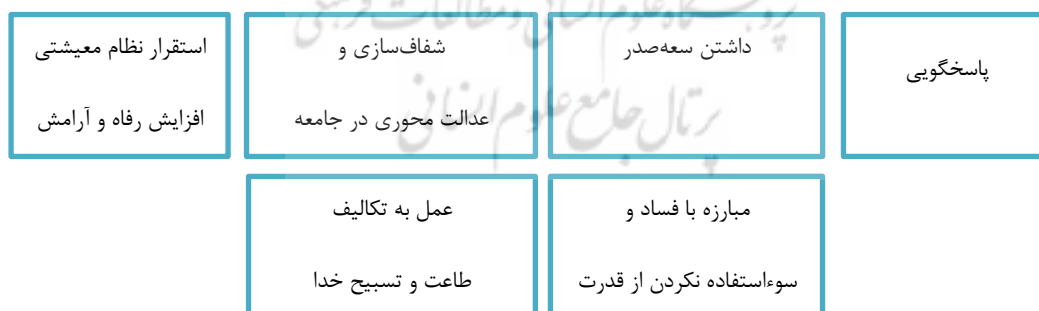
متغیرها	خروجی ها	ورودی ها	اشتراکات	سطح بندی
پشتوانه مردمی حکومت و نظارت بر کارکنان	۱۰-۹-۸-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۱۲-۱۱	۱۰-۹-۸-۶-۵-۳-۲-۱ ۱۲-۱۱	۱۰-۹-۸-۶-۵-۳-۲-۱ ۱۲-۱۱	سطح اول
داشتن سعه صدر	۱۱-۱۰-۶-۵-۴-۲-۱	۱۱-۱۰-۸-۶-۵-۴-۲-۱	۱۱-۱۰-۶-۵-۴-۲-۱	سطح دوم
پاسخگویی	۱۱-۱۰-۸-۶-۵-۴-۲-۱	۱۰-۸-۷-۶-۵-۴-۲-۱ -۱۱	۱۱-۱۰-۸-۶-۵-۴-۲-۱	سطح دوم
وصول درآمدهای عمومی	۱۰-۹-۸-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۱۲-۱۱	۹-۸-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۱۲-۱۱-۱۰	۱۰-۹-۸-۶-۵-۴-۳-۲-۱ ۱۲-۱۱	سطح اول

پس از تعیین روابط و سطح متغیرها میتوان آنها را به شکل الگویی ترسیم نمود. به همین منظور، ابتدا متغیرها بر حسب سطح آنها به ترتیب از بالا به پایین تنظیم میشوند. بر اساس تحلیل نظرات خبرگان و تحلیل های صورت گرفته راهبردهای موثر در حکمرانی خوب براساس نامه ۵۳ نهج ابلاغه در قالب عهد نامه مالک اشتر در ۳ سطح طبقه بندی شدند. با توجه به شکل (۱) راهبردهای موجود. در هر سطح و نحوه ارتباط و تعامل میان راهبردها قابل مشاهده است.

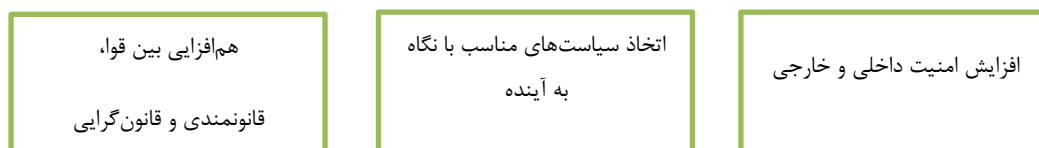
راهبردهای سطح اول

راهبردهای سطح دوم

راهبردهای سطح سوم

شکل ۲

با توجه به سطح بندی راهبردها میتوان نکات ذیل را بیان نمود: اساسی ترین راهبردهای موثر در تحقق حکمرانی خوب براساس عهدنامه مالک اشتر (نامه ۵۳ نهج البلاغه)، افزایش امنیت داخلی و خارجی، اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده، هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی (لایه سوم) شناخته شد؛ که شکل گیری صحیح آن میتواند زمینه ساز شکل گیری صحیح سایر لایه های الگو خواهد شد.

پاسخگویی، مبارزه با فساد و سوءاستفاده نکردن از قدرت، عمل به تکالیف، طاعت و تسبیح خدا، استقرار نظام معیشتی، افزایش رفاه و آرامش، شفاف‌سازی و عدالت محوری در جامعه و داشتن سعه‌صدر در لایه دوم قرار دارد که باعث شکل گیری لایه اول خواهد شد.

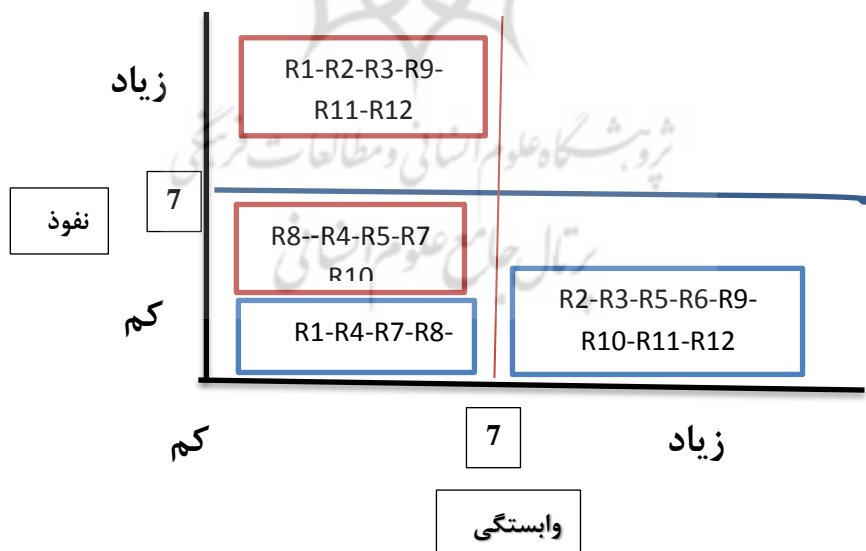
پشتوانه مردمی حکومت و نظارت بر کارکنان، وصول درآمدهای عمومی، شایسته‌سالاری و مشورت پذیری در لایه اول قرار دارد.

تجزیه و تحلیل سیستمی نفوذ - وابستگی (MICMAC)

این روش در تحلیل یافته‌ها با هدف شناسایی میزان نفوذ-وابستگی و هدایت عناصر سیستم در تحلیل‌های ساختاری به کار میرود. بدین صورت که مجموع سطری تعداد روابط (اعم از روابط مستقیم و غیر مستقیم شناسایی شده برای هر مولفه) در ماتریس دستیابی نهایی، نشانگر میزان قدرت تحریک (نفوذ)، آن مولفه؛ و مجموعه ستونی تعداد روابط مستقیم و غیر مستقیم در ماتریس جدول مذکور، نشانگر میزان وابستگی آن مولفه است. در جدول (۹) میزان نفوذ-وابستگی برای هر کدام از راهبردها محاسبه شده است.

جدول ۹: درجه نفوذ و وابستگی راهبردها

R12	R11	R10	R9	R8	R7	R6	R5	R4	R3	R2	R1	راهبردها
11	8	7	11	2	3	8	7	1	11	9	8	نفوذ
11	9	8	10	1	1	9	9	3	11	8	7	وابستگی

شکل ۳

بر اساس تحلیل MICMAC متغیرها برحسب میزان نفوذ و وابستگی به چهار دسته تقسیم بندی میشوند: دسته اول متغیرها خود مختار هستند. این متغیرها متغیرها هستند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیفی هستند و تاثیر اندکی

بر روابط و بویایی های سیستم دارند (آگاروال ۲۰۰۷). در پژوهش حاضر طبق نظر خبرگان راهبردهای مدیریت هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی و اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده و افزایش امنیت داخلی و خارجی) در این گروه قرار دارند.

متغیرهای وابسته دومین دسته هستند که وابستگی زیاد و نفوذ کمی دارند (احمدیان دیوکتی ۱۳۹۷ به نقل از راوی و شانکار ۲۰۰۵). در این پژوهش بر طبق نظر خبرگان راهبردهای استقرار نظام معیشتی، افزایش رفاه و آرامش، داشتن سعه‌صدر در این دسته قرار دارند.

دسته سوم متغیرهای پیوندی یا ارتباطی هستند که دارای قدرت نفوذ زیاد و وابستگی شدید هستند. این متغیرها غیر ایستا هستند زیرا هر نوع تغییر در آنان می‌تواند سیستم را تحت تاثیر قرار دهد، و در نهایت بازخور سیستم نیز می‌تواند این متغیرها را دوباره تغییر دهد (آذر و همکاران ۱۳۸۹). در این پژوهش بر طبق نظر خبرگان راهبردهای مبارزه با فساد و سوءاستفاده نکردن از قدرت، شایسته‌سالاری و مشورت‌پذیری، پشتوانه مردمی حکومت و نظارت بر کارکنان، پاسخگویی، وصول درآمدهای عمومی در این دسته قرار دارند.

چهارمین دسته نیز شامل متغیرهای مستقل هستند که دارای نفوذ زیاد و وابستگی ضعیف هستند (مندال و دیشموخ ۱۹۹۴). این دسته همانند سنگ زیربنای الگو عمل میکنند و برای شروع کارکرد سیستم، باید در وهله اول روی آنها تاکید کرد (آذر و همکاران ۱۳۸۹). در این پژوهش بر طبق نظر خبرگان راهبرد عمل به تکالیف و طاعت و تسبیح خدا در این گروه قرار دارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

از دیرباز توجه به ماهیت حکومت‌ها، چگونگی روابط میان مردم و عناصر حکومتی، خصایص کارگزاران حکومت، شیوه و منش صاحب‌منصبان حکومتی، وجود شائبه‌های فساد همچون ناکافی بودن چارچوب‌های قانونی، نظام‌های مالی ناکارآمد، سازوکارهای نظارتی نامناسب، دخالت سیاسی بیش‌ازحد، مورد توجه اندیشمندان بوده است. علی‌رغم ارائه طرح‌های مختلف، اجماعی در این موارد وجود ندارد و طرح نظریه حکمرانی خوب در بین محافل علمی، پاسخی به حل مناقشات سیاسی و بهبود انجام وظایف حاکمیتی می‌باشد. از طرف دیگر در آموزه‌های دینی و سیره عملی معصومین، مفهوم حکمرانی خوب و مؤلفه‌هایش بیان گردیده که می‌بایست در بسترهای توحیدی و معنوی تبیین گردد. هدف اصلی این پژوهش طراحی الگوی حکمرانی خوب بر اساس عهدنامه مالک اشتر بوده (نامه شماره ۵۳ نهج البلاغه) و بدین منظور با استفاده از روش پژوهش کیفی و تحلیل محتوی و ساختاری تفسیری دنبال دست‌یازیدن به این هدف می‌باشد. اطلاعات به‌دست‌آمده با کمک سه نوع کدگذاری باز، انتخابی و محوری، دسته‌بندی و درنهایت مدلی بر گرفته شده از تحلیل ساختاری تفسیری به شرح زیر استخراج گردید:

راهبردها: حکمرانی خوب در مرحله اول سنگ بنایی تمامی امور توجه ویژه به راهبرد عمل به تکالیف و طاعت و تسبیح خداوند یکتاست و ساری و جاری ساختن آن در تمام سطوح جامعه است که مستلزم نهادینه‌سازی مبارزه با فساد، شایسته‌سالاری، هم‌افزایی بین قوا، قانونمندی و قانون‌گرایی، استقرار نظام معیشتی مناسب، شفاف‌سازی و اتخاذ سیاست‌های مناسب با نگاه به آینده می‌باشد

وجود برخی نارسایی و مشکلات در فضای داخلی حکومت‌ها مانع اجرای کامل و مؤثر راهبردهای حکمرانی خوب می‌گردند که عبارت‌اند از: عدم نظارت بر کارکنان، عدم مشورت‌پذیری، سوءاستفاده کردن از قدرت، داشتن سعه‌صدر.

وجود شرایطی که منشأ آنان خارج از چارچوب است به همراه شرایط زمینه‌ای بر راهبردهای حکمرانی خوب تأثیر می‌گذارند. بر اساس یافته‌های پژوهش پاسخگویی، وصول مطالبات عمومی در این خصوص تأثیرگذارند.

متأثر از حکمرانی خوب پیامدهایی برای جامعه حاصل خواهد شد. پیامدها اشاره به عدالت محوری در جامعه، افزایش امنیت داخلی و خارجی، افزایش رفاه و آرامش و پشتوانه مردمی حکومت که اشاره به افزایش سرمایه اجتماعی در جامعه افزایش و متعاقب آن مشارکت و همراهی مردم با حکومت دارند.

نقطه تمایز حکمرانی خوب در مدیریت غربی و مدیریت اسلامی، تفاوت در مبنای حکومت است. در رویکرد حکمرانی خوب، مبنای حکومت صرفاً به اراده و خواست اکثریت عددی مردم گره‌خورده است لکن از منظر رویکرد دینی، حاکمیت مطلق و ذاتی بر جهان و انسان، متعلق به خداوند است و حکمرانی به‌عنوان روشی برای اعمال قدرت است که به مسئله امامت و ولایت فقیه پیوند ناگسستنی دارد. در نظریه حکمرانی مشروعیت حکومت همواره از آن مردم است و تأمین

نیازهای مادی و رفاه فردی تأکید دارند و افزایش مشارکت مردمی و اهداف انسان گرایانه صرفاً منوط به امور فردی دلالت دارد. لکن در رویکرد اسلامی مطلوب بودن حکومت تنها معطوف به توسعه و رفاه مادی نبوده و بسترساز تحقق رشد معنوی، اخلاقی مردم جهت نیل به سعادت اخروی می‌باشد.

منابع و مراجع

- (۱) قرآن مجید.
- (۲) احمدیان دیوکتی محمدمهدی و همکاران فصل نامه اقتصاد و الگو سازی. زمستان ۱۳۹۷.
- (۳) استراوس، آنسلم؛ جولیت، کوربین (۱۳۸۷). اصول روش تحقیق کیفی نظریه مبنایی: رویه ها و شیوه ها ترجمه بیوک محمدی، تهران، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- (۴) امام جمعه زاده، سید جواد، شهرام نیا، امیر مسعود، صفریان گرمه خانی، روح الله (۱۳۹۵). الگوی حکمرانی خوب، جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال ۱۲، شماره ۳۶: ۴۰-۸.
- (۵) بازرگان، علی (۱۳۹۱). مقدمه ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته. چاپ سوم، تهران: نشر دیدار.
- (۶) جوشقانی نایینی، سید حمید، توکلی، محمد جواد، داوودی، پرویز (۱۳۹۶)، تطور مفهومی نهاد و دلالت های آن بر مطالعات نهادی اقتصاد اسلامی و اقتصاد ایران، جستارهای اقتصادی ایران، سال چهاردهم، شماره ۲۸: ۹۷-۱۲۰.
- (۷) حبیب نژاد، احمد، عامری، زهرا (۱۳۹۵). شاخص های شفافیت در حکومت اسلامی (با تأکید بر حکومت علوی)، حقوق اساسی، سال ۱۳، شماره ۹: ۱۲۸-۱۵۷.
- (۸) دانایی فرد، حسن؛ مومنی، نونا (۱۳۸۷). تئوری رهبری اثربخش از دیدگاه امام علی (ع): استراتژی مفهوم سازی تئوری بنیادی، دانشور رفتار، شماره ۱۱.
- (۹) درخشه، جلال، شجاعی، محمد (۱۳۹۴). شاخص هلی حکمرانی خوب در اندیشه و عمل امام علی (ع)، پژوهش های علم و دین، سال ششم، شماره ۱: ۳۱-۱۷.
- (۱۰) درخشه، جلال، موسوی نیا، سید مهدی (۱۳۹۷). مؤلفه‌های حکمرانی شایسته در سیره حکومتی پیامبر اسلام (ص)، پژوهش علم و دین، سال ۹، شماره ۱: ۲۸-۱.
- (۱۱) دیهیم پور، مهدی، میانداری، کمال، نجاری، رضا، عابدی جعفری، حسن (۱۳۹۷). طراحی مدل افزایش شفافیت سازمانی با رویکرد داده بنیاد در سازمان‌های دولتی، فصل‌نامه آموزش علوم دریایی، شماره ۱۲: ۹۵-۱۱۰.
- (۱۲) سید نقوی، میر علی؛ واعظی، رضا؛ قربانی زاده، وجه الله؛ افکنه، محمد (۱۳۹۶). الگوی تعالی منابع انسانی در سازمان‌های دولتی ایران. فصلنامه علمی- پژوهشی مدیریت سازمان‌های دولتی.
- (۱۳) شاکری، حمید (۱۳۹۳). تاملی بر مؤلفه‌های حکمرانی خوب در نهج‌البلاغه، اولین کنگره ملی تفکر و پژوهش دینی.
- (۱۴) شجری پرستو (۱۳۹۳). از رکود تا بهبود اقتصادی، تازه‌های اقتصاد، دوره جدید، سال هفتم، شماره ۱۲۶.
- (۱۵) شریف‌زاده، فتاح، قلی پور، رحمت الله (۱۳۸۲). حکمرانی خوب و نقش دولت، فرهنگ مدیریت، سال ۱، شماره ۴: ۹۳-۱۰۹.
- (۱۶) شریفی، حسین، حاجی پور، مرضیه، مشرف جواد، محمد حسن (۱۳۹۲). بررسی نقش فناوری اطلاعات در کاهش فساد اداری از طریق افزایش شفافیت اطلاعات، بهبود پاسخ‌گویی و ارتقاء اعتماد و درستی. فصلنامه علمی پژوهشی علوم و فناوری اطلاعات ایران، شماره ۳.
- (۱۷) طاهری، محسن، ارسطو، محمد جواد (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی مبانی اصل شفافیت از دیدگاه اسلام و نظریه حکمرانی خوب، فصلنامه پژوهشی تطبیقی اسلام و غرب، سال ۳، شماره ۳: ۲۵-۱.
- (۱۸) فرج وند، اسفندیار (۱۳۹۶). از هم افزایی تا هم آفرینی. فصل‌نامه مدیریت سازمان‌های دولتی، دوره ۶، شماره ۱، صفحات ۶۲-۵۱.

- ۱۹) مرشدی زاد، علی (۱۳۹۶). حکمرانی خوب و حکمرانی مطلوب در تمدن نوین اسلامی، دوفصلنامه آینده گزوهی ایران، سال ۲، شماره ۳: ۱۲۵-۱۴۱.
- ۲۰) مقیمی، سید محمد، اعلائی اردکانی، منصور (۱۳۹۰). سنجش حکمرانی خوب و نقش دولت الکترونیک در ارتقای آن. فصلنامه مدیریت فناوری اطلاعات، سال ۳، شماره ۸: ۱۷۱-۱۸۸.
- ۲۱) منتظری، محمد، بهمنی، اکبر، فتحی زاده، علیرضا (۱۳۹۷). الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، دوفصلنامه مطالعات الگوی اسلامی ایرانی، سال ششم، شماره ۱۱: ۱۳۳-۱۵۵.
- ۲۲) میدی، احمد (۱۳۸۳). تغییر در سیاست‌های بانک جهانی و پیدایش نظریه حکمرانی خوب، نامه مفید، شماره ۴۲: ۹۳-۱۱۸.
- ۲۳) نقیعی مفرد، حسام (۱۳۸۹)، حکمرانی مطلوب در پرتو جهانی شدن حقوق بشر، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی.
- ۲۴) یگانگی، سیده عاطفه؛ الوانی، سید مهدی، معمارزاده طهران، غلامرضا (۱۳۹۵). اولویت بندی شاخص‌های حکمرانی خوب در سازمان‌های کارا (مطالعه موردی: شعب بانک رفاه استان قزوین). فصلنامه رسالت مدیریت دولتی، سال ۷، شماره ۲۱: ۹-۱.
- ۲۵) یوسفی شیخ رباط، محمدرضا، بابایی، فهیمه (۱۳۹۴). طراحی مدل حکمرانی خوب و مقایسه آن با اصول حکمرانی خوب بانک جهانی، سال ۱۵، شماره ۵۷: ۳۱-۶۲.

- 26- Azar, A., Khosravani, F. and Jalali, R. (2013). Investigating Soft Operations Problems Structural Approaches, Tehran: Industrial Management Organization (In Persian) Agarwal, A., Shankar, R., & Tiwari, M. K. (2007). Modeling agility of supply chain. *Industrial marketing management*, 36(4), 443- 457.
- 27- Carter, M. Z., Armenakis, A. A., Field, H. S., & Mossholder, K. w. (2013). Transformational leadership, relationship quality and employee performance during continuous incremental organizational change. *Journal of Organizational Behavior*, 34(7), pp. 942 – 958.
- 28- Creswell, J. W. (2002), *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- 29- Creswell, J. (2012). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. (3rd Edition). SAGE Publication, Inc.
- 30- Kaufmann, Danial (2010), "The World Wide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues", The World Bank Development Research Group Macro economics and Growth Team September.
- 31- Pradhan, R. P., & Sanyal, G. S. (2011). Good governance and human development: evidence from Indian States. *Journal of Social and Development Science*, 1(1), 1-8.
- 32- UNDP (1997), "Governance for Sustainable Human Development", present at: www.undp-pogar.org/publications/governance/goodgov.pdf.
- 33- Mandal, A., & Deshmukh, S. G. (1994). Vendor selection using interpretive structural modelling (ISM). *International Journal of Operations & Production Management*, 14(6), 52-59.